

RAKENNUSVIRASTO
Byggnadskontoret

LIISANPUISTIKKO

Historiaa ja nykypäivää

LIISANPUISTIKKO

Historiaa ja nykypäivää

Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 2007:4/
Katu- ja puisto-osasto

Julkaisija Helsingin kaupungin rakennusvirasto

Katu- ja puisto-osasto

Teksti ja toimitus Kaija Uusitalo

Kuvatoimitus Kaija Uusitalo, Jouni Heinänen

Painos 1000 kpl

ISBN 978-952-473-903-0

ISSN 1238-9579

Taitto Jouni Heinänen, Näkymä Oy

Paino WS Bookwell, 2007

Kannen kuva Uudenmaan pataljoonan kasarmi, Liisankatu 1, n. 1890

Valokuva: A.E.Rosenbröjer. HKMA N 1221.

ESIPUHE

Lapsuuteni ensimmäiset kokemukset kaupunkipuistoista liittyvät Turun Tuomiokirkon viereisiin Brahen ja Porthanin puistoihin. Lapsen ja aikuisenkin mittakaavassa valtaisan korkeat lehtipuut muodostivat holvimaisen, lähes koko taivaan peittävän katoksen puiston ylle. Iltahämärissä mustat naakkaparvet valtasivat äänekkäästi oksiston. Tunnelma oli jotenkin aavemaisen pelottava. Brahen patsaan ympärillä oli koristeellinen kukkaistutus. Lapsuudessani patsaan lähellä oli myös rungoltaan merkillinen korkkipuu.

Myöhemmin suomalaisten kaupunkipuistojen historiaan tutustuessani sainkin huomata lapsuuteni puistojen kuuluneen vanhimpiin julkisiin kaupunkipuistoihin Suomessa. Näihin vanhoihin historiallisiin puistoihin kuuluu myös Helsingin Kruununhaassa sijaitseva Liisanpuistikko.

Julkisten kaupunkipuistojen edeltäjiä meillä olivat lähinnä niisanotut kansanniityt ja -kedot, jotka sijaitsivat usein kaupungin ulkopuolella.¹

Julkisia puistoja alettiin Suomessa perustaa 1800-luvun alkupuolella. Ne jäsennettiin lähinnä englantilaisen maisematyylin mukaisesti. Myös yksityispuutarhoja avattiin julkisiksi puistoiksi. Helsingissä kaupunki perusti niisanottuun Boijen puutarhaan ensimmäisen puistonsa

”Seurustelu puutarhan eli Yleisen promenadin” (nyk. Kaisaniemen puisto) vuonna 1825. Samoihin aikoihin oli istutettu myös nuo lapsuuteni ”muistojen puistot”, Nikolaintorin puistikot (Brahen ja Porthanin puistot) Turussa.

Varhaisimmat kaupunkipuistot kuten Helsingin Kaisaniemen puisto, Esplanadi, Kaivopuisto, Hesperian puisto ja Eläintarhan puisto, olivat ajan hengen mukaisesti tarkoitettu varakkaan väen huvittelu- ja seurustelupaikoiksi.

1800-luvun loppupuolella alettiin perustaa myös ns. kansanpuistoja, jotka alusta asti oli tarkoitettu ”kaikelle kansalle”. Näistä tunnetuimpia ovat Helsingin Korkeasaari ja Seurasaari sekä Turun Ruissalo.

Urheilu- ja liikuntaharrastus lisääntyi voimakkaasti 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä. Seuroja perustettiin ja liikuntaa ja leikkiä pidettiin terveellisenä ja tärkeänä. Ensimmäinen varsinainen urheilupuisto otettiin käyttöön Turun Samppalinnanmäellä 1893. Helsinkiin Eläintarhan kentän paikalle rakennettiin yksinomaan yleisurheilua palveleva kenttä 1906–1907. Oleskelun, käyskentelyn, katselun ja esteettisten nautintojen lisäksi julkisten puistojen suunnittelussa tuli ottaa huomioon nyt myös liikunta ja leikki.

SISÄLLYS

1 Liisanpuistikko Helsingin Kruununhaassa	9	4 Liisanpuistikko tänään	43
Sijainti ja suunnittelutilanne	9	Sijainti ja suhde ympäristöön	43
2 Liisanpuistikon synty	11	Sommitelman keskeiset piirteet	43
Kruunun haka, Carl P. Hagströmin kartta	11	Puiston pinnat, rakenteet ja kalusteet	44
Helsingistä 1776/1777 lähiympäristöineen	11	Kasvillisuus	46
Suuriruhtinaskunnan ensimmäiset	13	Puistikon kunto ja yleisvaikutelma	47
asemakaavat	13	5 Historiasta tulevaisuuden tavoitteisiin	49
Katujen, torien ja kortteleiden nimeäminen	14	Liisanpuistikko 1800-luvun lopulla ja	49
Liisanpuistikon ja ympäristön ensimmäinen	15	2000-luvulla – kuvaparivertailu	53
rakennusvaihe	15	Liisanpuistikon arvo	53
Puisto saa soikean ”medaljongin” muodon	18	Kehittämissuosituks	53
3 Liisanpuistikko ensimmäisestä		Viitteet	55
peruskunnostuksesta nykypäivään	23	Lähteet ja kirjallisuus	56
Puiston käyttäjämäärä kasvaa			
– kivikaupunki syntyy 1880–1920	23		
Ensimmäinen kunnostussuunnitelma			
1890-luvun lopussa	26		
Pellingin taistelun muistomerkki	32		
Muodonmuutoksen aika 1930	33		
Sodan jälkeistä kunnostusta	36		
Leikkiä ja toimintaa 1970-luvulla	38		
Arkkitehtuurikilpailulla uusi			
kesäkahvila puistikkoon	40		

KALLIO

Kuva 1: Liisanpuistikon sijainti. Kartta © Kaupunkimittausosasto 171/2006

Hämeentie

Sörnäisten rantatie

Hanasaari

Sompasaari

Eläintarhanlahti

SILTASAARI

Merihaka

Siltavuorensalmi

Sörnäisten satama

Siltasaarekatu

Urhoinkatu

Maurinkatu

Liisankatu

Maneesikatu

LIISANPUISTIKKO

Tervasaari

KLUUVI

KRUUNUNHAKA

Pohjoissatama

Kaisaniemenkatu

Pohjoisranta

Pohjoisesplanadi

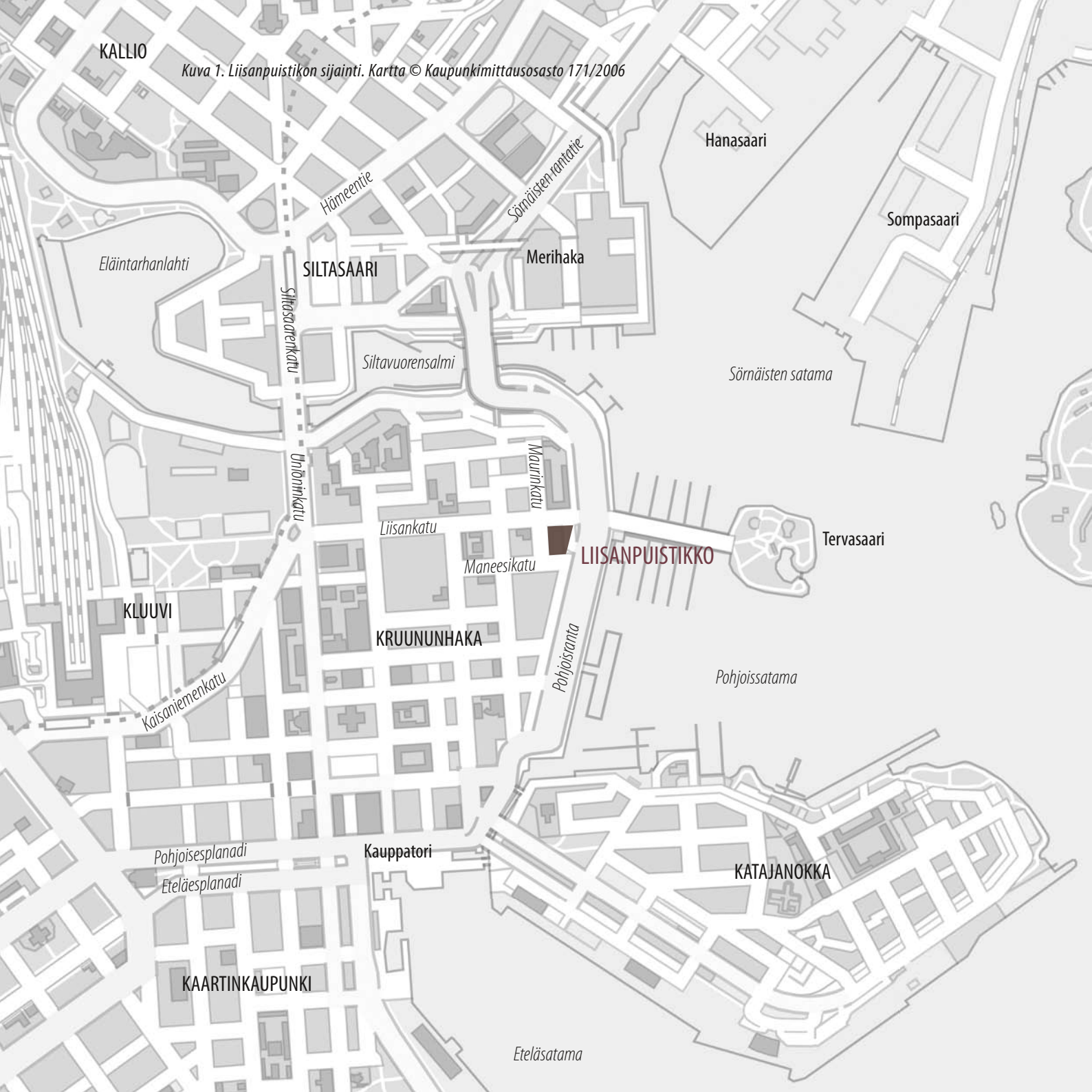
Eteläesplanadi

Kauppatori

KATAJANOKKA

KAARTINKAUPUNKI

Eteläsatama

Sijainti ja suunnittelutilanne

Liisanpuistikko on historiallinen kaupunkipuistikko. Se sijaitsee Kruununhaan kaupunginosassa nro 1. Puistoa rajaavat Liisankatu pohjoisessa, Pohjoisranta idässä, Maanesikatu etelässä ja Maurinkatu lännessä. Puiston pinta-ala on 4 840 m² (kaava-ala).

Puiston nykyinen jäsentely perustuu 1970-luvulla laadittuun muutossuunnitelmaan, jossa pääpaino oli lasten leikkipaikan kehittämisessä. Nykyään ei puistossa näy paljon leikkiviä lapsia. Pääkäyttäjiä ovat pensaston suojassa istuskelevat ”kulturellit juopot” ja koirien ulkoiluttajat, vaikka koirien ulkoiluttaminen puistossa on kielletty. Puisto on vähitellen päässyt pahoin rapistumaan ja kaipaa pikaista kunnostusta.

Puistikon peruskunnostusta varten on viherosaston toimeksiantona laadittu viitesuunnitelma, jossa määritellään kunnostuksen päätavoitteet ja -periaatteet.²

Keskeisiä viitesuunnitelman tavoitteita ovat muun muassa:

- *Palauttaa historiallinen kaupunkipuistikko arvoiseensa asuun*
- *Ovaali muoto palautetaan, leikkipaikka ja verkkoaidat poistetaan ja kaikki pinnat uusitaan*
- *Puistoa kiertämään rakennetaan kiveys*
- *Kasvillisuutta täydennetään yksittäispensailla ja muuttamalla uudella puulla*
- *Kaikki kalusteet ja valaisimet uusitaan historialliseen puistoon soveltuviksi*

Kuva 2. Liisanpuistikon ilmakeku vuonna 2001. KMO.

Kuva 3. Yksityiskohta Carl P. Hagströmin kartasta Helsingistä
1776/1777 lähiympäristöineen, HKMA XIV 11. Kuva: JH.

Kruunun haka, Carl P. Hagströmin kartta Helsingistä 1776/1777 lähiympäristöineen

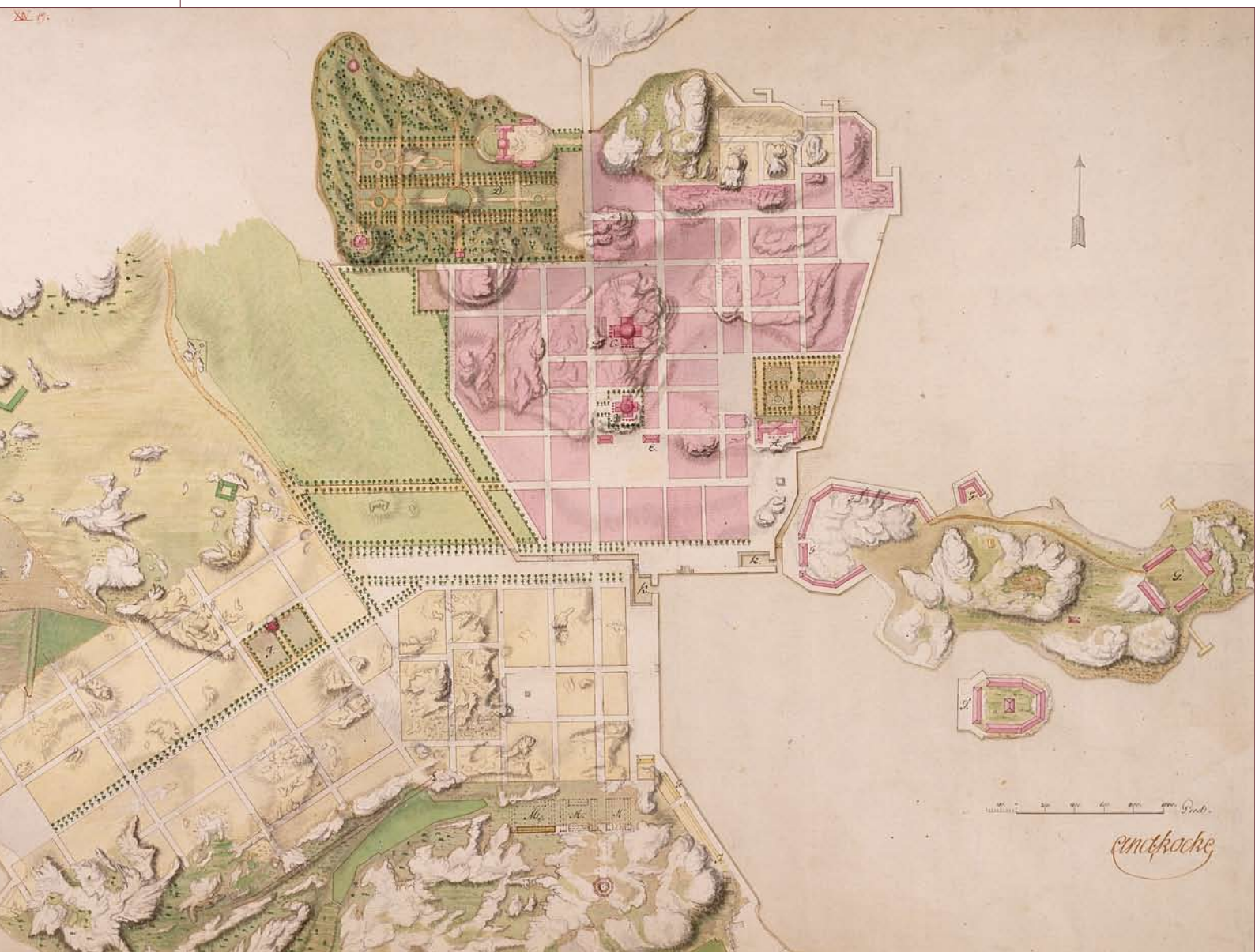
Helsinki oli pieni puukaupunki 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa, jolloin Suomi vielä oli osa Ruotsin kunin-gaskuntaa. Kaupungissa asukkaita oli kolmisentuhatta ja Viaporin linnoituksessa enemmän kuin kaupungissa eli nelisentuhatta. Kaupunki keskittyi Etelä- ja Pohjois-sataman väliin torin ympärille. Kaupungin asukkaat olivat pääasiassa käsityöläisiä, kalastajia, merimiehiä ja kauppiaita. Useimmat viljelivät myös pieniä peltoja ja pitivät karjaa.

Hagströmin kartasta 1770-luvulta voimme nähdä kaupungin (vaalean punainen) keskittyneen kapealle alueelle Sataman (nykyinen Pohjoissatama), Kaupunginlahden (nykyinen Eteläsatama) ja Kluuvinlahden väliin. Pohjoisrannassa kaupunkimainen asutus päättyi suurin piirtein Liisanpuistikon tienoille. Karttaan on keltaisella ja vihreällä merkitty pellot ja hakamaat.

Nykyisen Säätytalon itäpuolella, suurten kallioiden välissä oli vielä 1700-luvun lopulla Suon kaupunginosa, Kärri. Keväisin se oli lähes ylipääsemätön. Suon takana oli Kruunun haka, jossa armeijan hevoset kävivät laitumella.³

Nykyisen Liisanpuistikon seutu oli tuolloin meren rantavyöhykettä ja puistikko oli puolittain maata ja vettä.

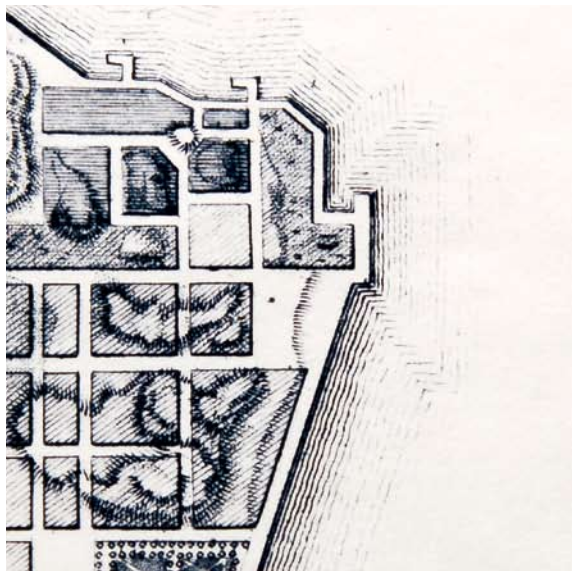
Kuva 4. Johan Albrecht Ehrenströmin asemakaava. Keisari hyväksyi Ehrenströmin laatiman asemakaavan vuonna 1817. Kaava mullisti silloisen kaupungin, sitä toteutettaessa jouduttiin purkamaan suuri määrä vanhoja taloja, tasoittamaan maata ja räjäyttämään kalliota. Ehrenström suunnitteli kaduista ankaran säännöllisiä, mutta edustavia. Keskustaan varattiin tontit hallintorakennuksille ja asuinkorttelit sijoitettiin niiden ympärille. Satama siirrettiin kaupungin eteläpuolelle. Ehrenströmin suunnitelma yhdistää Töölönlahti ja Eteläsatama kapealla kanaalilla ei toteutunut. Anders Kocken piirros. HKMA XIV 19. Kuva: Bjarne Lönegren.

Suuriruhtinaskunnan ensimmäiset asemakaavat

Helsingin kasvun ja muutosten aika alkoi, kun Ruotsin valta päättyi ja Suomesta tuli Venäjän keisarikunnan autonominen suuriruhtinaskunta 1809. Suuressa tulipalossa 1808 Helsingin rakennuskannasta paloi kolmasosa. Palon seurauksena keisari asetti kaupungille jälleenrakennustoimikunnan 1810. Keisari Aleksanteri I määräsi Helsingin Suomen pääkaupungiksi 1812 ja vahvisti luutnantti Kocken suunnitteleman Helsingin uuden asemakaavan.

Jälleenrakennustoimikunnan johtoon nimetty Johan Albrecht Ehrenström laati kaupungille uuden asemakaavan (1817), jotta kaupunkikuva saataisiin vastaamaan Helsingin uutta asemaa. Ehrenström nimettiin johtamaan myös kaupungin rakennustöitä ja Carl Ludvig Engel rakennuskomitean arkkitehdiksi.

Jo ennen kaavan hyväksymistä rakentaminen oli lähtenyt vilkkaasti liikkeelle. Useiden kivitalojen perustuksia laskettiin muun muassa Eteläsatamassa ja nykyisellä Eteläesplanadilla. Myös puutaloja rakennettiin, kun tulipalon köyhdyttämät kaupunkilaiset saivat poikkeusluvan rakentaa puutaloja keskustaan. Elisabetinkatu, nykyinen Liisankatu, vedettiin Siltavuoren hakamaan poikki. Laiturien rakentaminen kaupungin satamiin alkoi.

Ehrenströmin kaavassa Liisanpuistikko on esitetty avoimena torimaisena aukiona ilman puistomaisia istutuksia. Kaavassa Pohjoisrantaa on ajateltu täytettäväksi ja näin saatu tori avaraksi ja rantaviiva suoralinjaiseksi kaduksi.

Merenlahden rantatörmä Liisanpuistikon kohdalla näkyy havainnollisesti Ehrenström–Kocken asemakaavaan perustuvassa topografisessa kartassa 1815–16.

Kuva 5. Ehrenström–Kocke-asemakaavaan perustuva topografinen kartta, kaivertanut J.U.Ekwall. 1815–16. HKA Hels.82/2D 19/5. Kuva: JH.

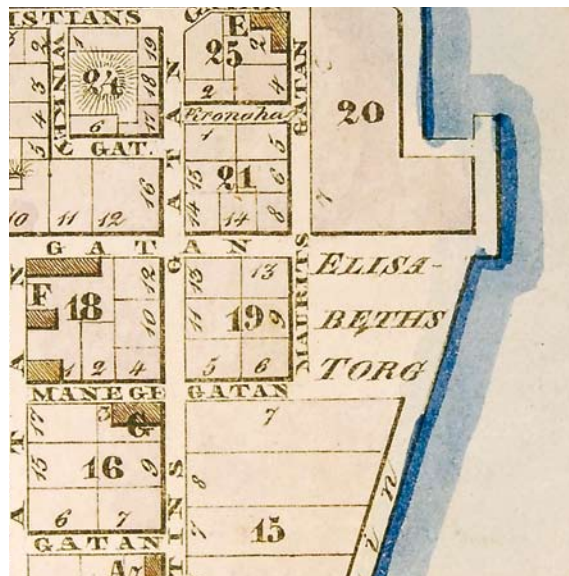
Katujen, torien ja kortteleiden nimeäminen

Keisari Aleksanteri kävi 1819 Helsingissä tarkastamassa suuriruhtinaskuntansa uuden pääkaupungin rakennustöiden edistymistä. Helsingin uudelleenrakentamiskomitean puheenjohtaja J. A. Ehrenström esitti keisarille, että juuri valmistunut, Hämeentullista Suurtorille johdettava Läntinen Kirkkokatu saisi kantaa keisarin ja tähän katuun poikkikatuna yhtyvä uusi katu Kruununhaassa keisarinnan nimeä. Lisäksi hän pyysi, että joku viranomaislainen määrättäisiin antamaan nimet Helsingin muille kaduille ja toreille, mikä oli välttämätöntä varsinkin palovakuutuksen takia. Keisari torjui ehdotuksen omasta nimikkokadusta ja määräsi uuden komean kadun nimeksi Unions Gatan (Unioninkatu) merkiksi Venäjän ja Suomen välisestä hallitsijayhteydestä. Sen sijaan hän hyväksyi toisen ehdotuksen ja antoi puolisolleen nimikkokadun *Elisabeths Gatan* (*Elisabetinkatu* eli *Liisankatu*).

Vuonna 1820 vahvistetun palojärjestyksen yhteydessä vahvistettiin muun muassa *Mauritz Gatan*. Katu on saanut nimensä valtiomies, kreivi Gustaf Mauritz Armefeltilta. Asemakaavassa 1820 esiintyivät muun muassa nimet *Elisabeths Torg* ja *Norra Quain 'Pohjoinen rantalaituri'*.

Ensimmäiset korttelit saivat nimensä 1820. Jokaiseen kadun kulmaan naulattiin valkoinen metallilevy, jossa oli kadun ja korttelin nimi sekä kaupunginosan numero ja talonomistajan nimi. Näin nimettiin kahdeksan kaupunginosan korttelit. Nimeämisestä luovuttiin 1910 ja tyydyttiin kortteleiden numerointiin. Liisanpuistikon pohjoispuolinen kortteli sai nimen *Peura*, itäpuoleinen *Poro* ja eteläpuoleinen *Puhveli*.

Maaherra G. M. Armfeltin ehdotuksen perusteella vahvistettiin 1836 muun muassa *Manege Gatan* -nimitys

Kuva 6. Yksityiskohta Helsingin kartasta vuodelta 1838. C. W. Gylgén, perustuu vuoden 1836 karttaan. HKMA XIV 28a. Kuva: JH.

(Maneesikatu). Nimi juontuu kadun varrelle rakennetusta santarmikunnan maneesista.⁴

Nykyiset suomenkieliset nimet Liisankatu (Elisabethsgatan), Maurinkatu (Mauritzgatan), Liisanpuistikko (Elisabetsskvären), Pohjoisranta (Norra kajen) ja Maneesikatu (Manegegatan) vahvistettiin 1928.

Liisanpuistikon ruotsinkielisessä nimessä on pääte -*skvären*. Näistä skvär-nimistä on tullut Helsingin erikoisuus. Sanaa skvär (istutuksin koristeltu aukio kaupungissa) ei tavata missään muualla koko ruotsalaisella kielialueella.⁵

Liisanpuistikon ja ympäristön ensimmäinen rakennusvaihe

Senaatin (1819) ja yliopiston (1827) siirtyminen Helsinkiin merkitsi suurta piristysruisketta kaupungin seuraajille. Ensimmäisessä vaiheessa kaupunkiin muuttivat virkamiehet ja yliopiston siirtymisen myötä toisessa vaiheessa yliopiston opettajat ja professorit. Kaupunki laajeni länteen ja etelään, mutta arvostetuimpana asuinalueena pysyi edelleen vanha keskusta, Kruununhaka, jossa varsinainen hienoston asuma-alue käsitti Liisankadun ja Liisantorin ympäristön.⁶

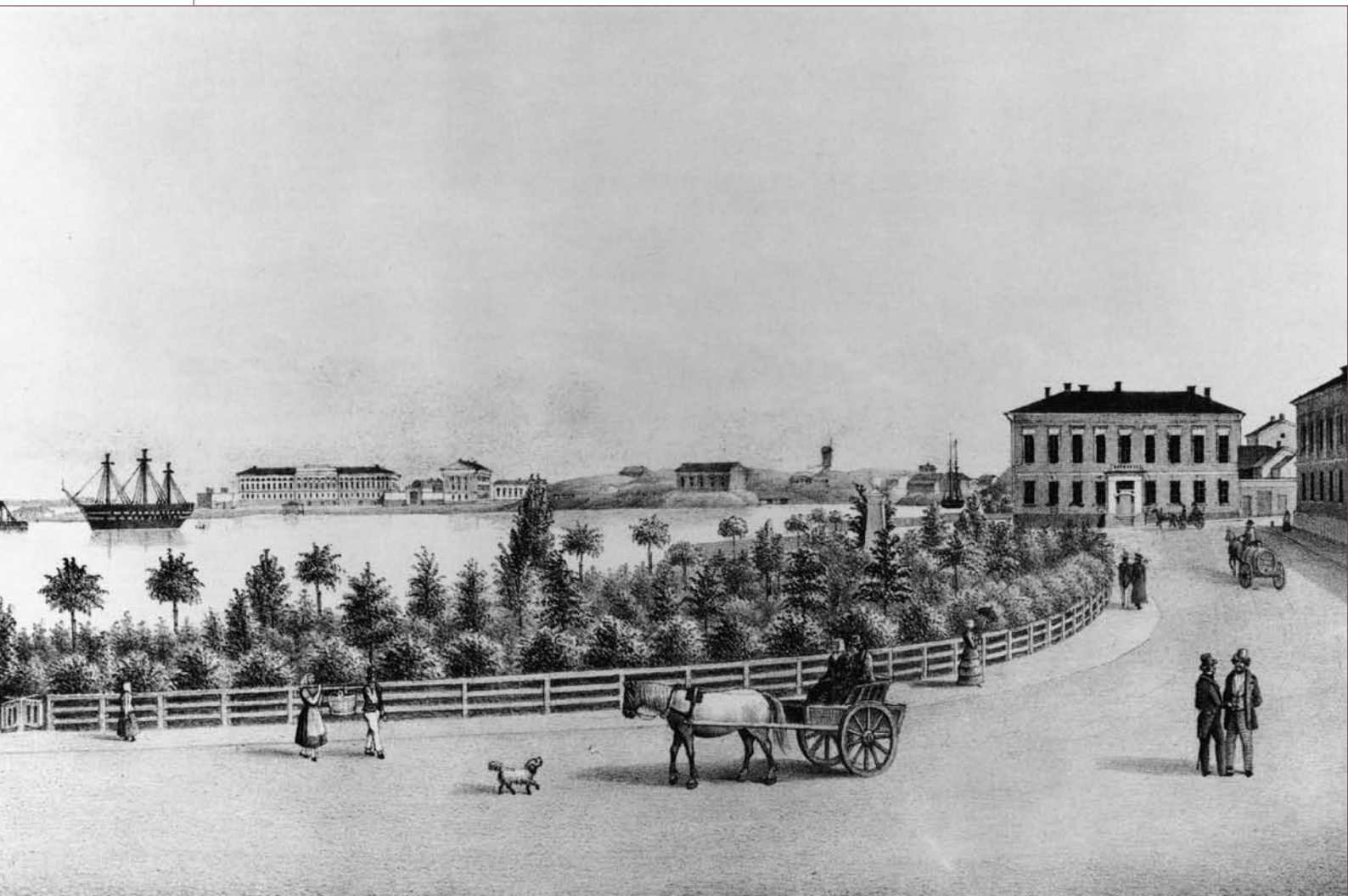
Ensimmäisessä rakennusvaiheessa 1800-luvun alkuvuosikymmenillä rakennukset olivat enimmäkseen empiretyylisiä kaksikerroksisia puutaloja. Toisessa rakennusvaiheessa 1880-luvulta lähtien puutalot purettiin ja tilalle rakennettiin edustavia kivitaloja.

Aikansa tunnetuimpiin hovimiehiin kuulunut, senaattori, salaneuvos ja paroni Otto Wilhelm Klinckowström rakennutti loisteliaan uusgootilaistyyllisen palatsinsa Peuran

Kuva 7. Paroni Klinckowströmin palatsi Elisabethin torin laidassa. Alex Federley maalasi akvarellin vuonna 1898, jolloin rakennus oli jo purettu. HKMA N59202.

Kuva 8. Pohjoisrantaa täytettiin ja rakennettiin 1840-luvulla. Näköala Liisantorilta 1850-luvulla. Katajanokalla näkyy Merikasarmi. F. Liewendalin kivipiirros 1850. HKMA XXVII 60.

kortteliin Elisabethin torin laitaan 1800-luvun alkupuolella. Innokkaana kukkien kasvattajana isäntä loihti talonsa ympärille mereen rajoittuvan rehevän puutarhan.⁷

1800-luvun alussa Helsingissä ei ollut erikseen vapaa-ajan viettoon tarkoitettuja julkisia istutusalueita. Porvaristolla oli mahdollisuus kuitenkin käyttää kävelypaikkanaan Klinckowströmin luomaa puutarhaa.⁸

Klinckowströmin kuoleman jälkeen talo rantaan asti ulottuvine puutarhoineen lunastettiin valtiolle. Palatsiin siirtyi 1850 Junkkarikoulu (*junker* = upseerikokelas).

Monella vanhalla suvulla oli Poron korttelissa asuintalonsa vielä 1900-luvun alussa. Maurinkatu 4 oli Ramsayn suvun hallussa, sittemmin sen omisti kenraali Tschepurnoff. Engelin piirtämä puutalo oli keskiosas-

taan kaksikerroksinen. Ramsayn talo sai naapurikseen Maurinkadun ja Liisankadun kulmaan Donnerin perheen uljaan tiililinnan 1900. Vastapäätä Liisankadun toisella puolen asui Armfeltin sukua.

Senaattori, lisänimellä ”*Hänen Hirmuisuutensa*” tunnettu L. G. v. Haartman rakennutti 1837 kaksikerroksisen puisen asuinrakennuksensa Puhvelin kortteliin Maneesikatu 2:een Elisabethin torin varrelle. Rakennus oli aikansa komeimpia yksityistaloja ja purettiin puutaloista viimeisenä 1920-luvulla.

Ensimmäinen piirretty näkymäkuva Elisabethin torilta on 1850-luvulta. Kuvan etualalla on Liisankadun ja Maurinkadun risteys. Komea rakennus Maurinkadun päätteenä on L. G. v. Haartmanin uusklassinen asuinrakennus.

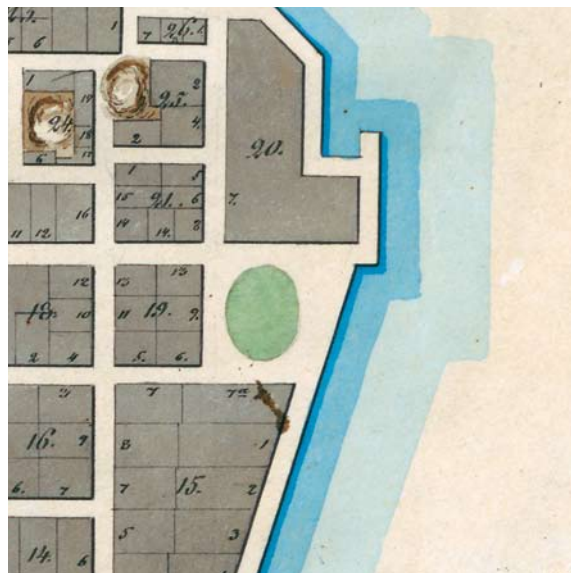
Puisto saa soikean ”medaljongin” muodon

Kaupungininsinöörin ylimääräinen virka perustettiin jo 1787. Ensimmäisen kaupungininsinööri Brunowin tehtäviin kuului muun muassa tonttien mittaukset, asemakaava-asiat, yleiset vesi- ja energiahuoltoon liittyvät järjestelyt, talojen suunnittelut, varastojen ym. kiinteistöjen siirtoihin ja rakentamiseen liittyvät kysymykset, katujen laskemiset, puutarhat ja puistot, kaupunkimittaus ja karttojen laatiminen. Liisanpuistikon syntyaikoihin kaupungininsinööreinä toimivat luutnantti Anders Kocke (1811–17), luutnantti Pehr Granstedt (1818–28), insinööri Simon Grönlund (1828–35), maanmittari Claës Wilhelm Gyldeén (1835–48), insinööri Georg August Kajanus (1848–65) ja insinööri J. Konrad D. Reuter (1865–77).⁹

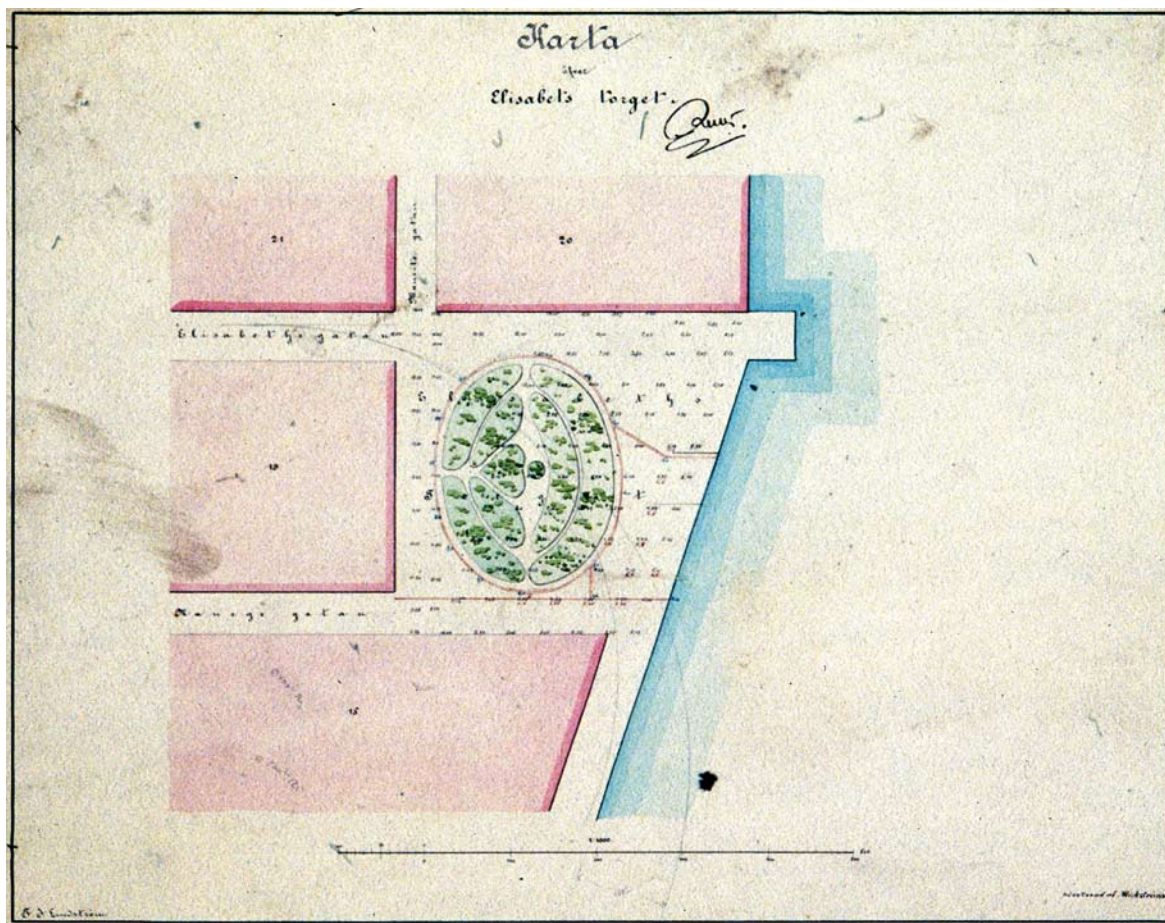
Kaupungin rakennusinsinöörin tointa hoiti 1850-luvun puolivälin vaiheilla insinööri Georg August Kajanus (1848–65). Ensimmäinen kartta, ”Suunnitelma Hel-

singin asemakaavan laajentamiseksi 1851”, jossa Liisanpuistikko esiintyy kauniina soikiona, on hänen toimikaudeltaan. Tämän jälkeen 1870-luvulta löytyy useampiakin karttoja, jotka on signeerannut kaupungininsinööri C. Reuter. Kaupunkikarttojen lisäksi kaupungin puisto-osaston arkistosta löytyvä ensimmäinen Liisanpuistikon suunnitelma/mittapiirustus on myöskin C. Reuterin signeeraama. Kaikissa Reuterin kartoissa Liisanpuistikko on muodoltaan ja sisällöltään yhteneväinen.

Liewendalin kivipiirroksessa (kuva 8) Liisankatu ja Maurinkatu rajoittuvat kaarevaan monilajiseen puistovyöhykkeeseen. Liisanpuistikon soikean perusmuodon voi hyvin olettaa noudattavan alkuperäisen rantatörmän kaarevaa muotoa. Rantaa alettiin täyttää 1840-luvulla. Myöhemmissä valokuvissa (1900-luvun vaihteesta) on nähtävissä, että Maurinkatu on puistoa ylempänä mah-

Kuva 9. Yksityiskohta kartasta ”Suunnitelma Helsingin asemakaavan laajentamiseksi 1851”. KA Hels. 38/2D 19/3. Kuva: JH.

Kuva 10. Ensimmäinen Helsingin kaupungin rakennusviraston katu- ja puisto-osaston arkistossa oleva kartta Liisanpuistikosta on päiväämätön, kaupungininsinööri C. Reuterin allekirjoittama. KPOA.

dollisesti juuri tuon rantatörmän kohdalla. Kaareva ranta on näin ehkä ollut antamassa koko puistolle soikean muodon.

C. Reuterin signeeraamassa piirroksessa puisto noudattaa ajalle ominaista maisemapuistotyylä. Tyypillistä maisemapuistoille oli muun muassa mutkikas tieverkko, jonka tuli pienilläkin aloilla tehdä mahdolliseksi pitkä

kävelyretki ja osoittaa kulkijalle erilaisia ”luonnonnäkyymiä”. Kaupunkipuistoille oli ominaista järjestys ja siisteys sekä nurmelle astumiskielto. Luonteeltaan puisto on ajalleen tyypillinen säätyläisten käyskentely- ja katselu-puisto, joka nosti myös ympäröivien asuinkortteleiden arvoa. Puistoa on suunniteltu huolella, sillä suunnitelmassa on nähtävissä korkeusmittaus ja puistoa kehystävä ja mereen johtava pintavesijärjestelmä.

Suunnitelma ei ole jäänyt pöydälle. Tämän kirjasen kansikuvassa 1800-luvun lopulta ja 1890 oteutussa kuvassa (kuva 13) on nähtävissä, että puiston muoto ja vaihteleva käytäväverkko on toteutettu suunnitelman mukaisesti. Puu- ja pensasistutukset sijoittuvat ulkokehälle ja puiston keskelle jäävät kuvioaiheet ovat nurmea. Katualueet on huolellisesti kivetty mukulakivin. Jalkakäytävän ja katualueen välissä on sadevesikouru. Puisto on rajattu matalalla kaksijuoksisella puuaidalla.

Liisanpuistikon yhteys rantaan ja mereen oli kiinteä ennen Pohjoisrannan laajamittaista täyttämistä ja muuttamista monikaistaiseksi kaduksi. Rafaël Herzberg kertoo 1880-luvun puistoista kaupunkikierroksellaan mm seuraavaa: ”Viides puistikko on Liisantorilla Pohjoisrannan vihreän puurivistön jatkeena. Sieltä avautuu ihana näköala Pohjoissatamaan sinne saapuvine ja sieltä lähtevine höyry- ja purjeveneineen.”

Kuva 11. Helsingin kartta vuodelta 1873, C. Reuter. HKA KMO 44 1/11;38/II. Kuva: JH.

Kuva 12. Helsingin kartta vuodelta 1876, C. Reuter (2. täyd. painos). Karttaan on selkeästi merkitty julkisten rakennusten korttelit ja julkiset ja yksityiset istutusalueet. HKMA XIV 43. Kuva: JH.

Kuva 13. Vuonna 1890 palveluksesta pääsevät Uudenmaan Tarkk'ampujapataljoonan 1. komppanian miehet kuvattuna Liisanpuistikossa kasarmin edessä. SMus 1777/81.

Kuva 14. Runsasluminen talvi Helsingissä 1907. Kuvassa Maurinkatu. Kuva: Signe Brander. HKMA N 241.

Foto. Signe Brander.
Helsingfors. 1907.

Puiston käyttäjämäärä kasvaa – kivikaupunki syntyy 1880–1920

1800-luvun lopulla Helsinki kasvoi nopeasti ja siitä kehittyi moderni eurooppalainen kaupunki. Asukasluku ylitti 100 000 rajan 1900-luvun alkuun mennessä. Sven-Erik Åström kuvaa 1800- ja 1900-lukujen vaihteen kaupunkirakenteen kehitystä seuraavasti:

”Aikakaudella 1875–1914 oli Helsingin leimaa-antavana piirteenä kaupungin muuttuminen matalataloisesta ja harvaan asutusta maaseutukaupungista kasvavaksi suurkaupungiksi, jonka tonttiala rakennettiin mahdollisimman täyteen. Kivikaupungin laajeneminen korkeus- ja leveyssuunnassa vastasi ulkonaisesti sitä mullistusta, joka tapahtui vapaa-ajanvietossa. Monikerroksisten talojen lukumäärän lisääntyminen sai väestön väkisininkin kaipaamaan virkistysmahdollisuuksia ”istutusten” muodossa. Laajenevan suurkaupungin yhteiselämän uudet ilmenemismahdollisuudet vaativat samalla aivan toisenkokoisia ja -laatuisia puistoistutuksia kuin oli tarvittu 1800-luvun alkupuolen Helsingissä.”¹²

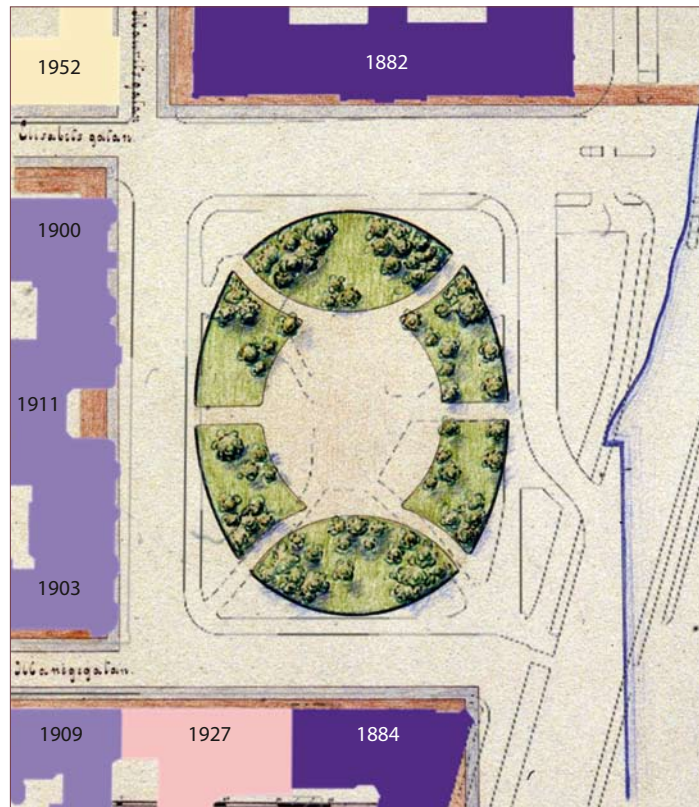
Liisanpuistikon ympäristön puutalomiljööön muutos alkoi junkkarikoulun purkamisella ja Tarkk’ampujakasarmen rakentamisella Liisankatu 1:een sekä kulta-seppä Mellinin talon rakentamisella Maneesikadun ja Pohjoisrannan kulmaan.

Nykyään Liisanpuistikkoa ympäröivien kortteleiden Puhveli (15), Poro (19), Metsäkauris (21) ja Peura (20) rakennuskanta on pääosaltaan yli 100 vuotta vanhaa (kts. kuva 16). Rakennusten suunnittelijat ja valmistusajat on kerrottu kuvateksteissä.¹³

Kuva 15. Maneesikatu 2b – Pohjoisranta 18. Rakennus on nykyisistä rakennuksista vanhimpia. Sen on piirtänyt Albert Mellin, valmistumisaika on 1884. MV 2005.

Kuva 16. Liisanpuistikkoa ympäröivien rakennusten rakennusvuodet.

Kuva 17. Maneesikatu 2a:n kohdalla oli alkujaan senaattori, salaneuvos Lars Gabriel von Haartmanin 1837 valmistunut asuinrakennus, joka oli aikansa edustavimpia yksityiskoteja Helsingissä. Nykyään rakennuksen paikalla on kaksi asuinkerrostaloa, joista vanhemman osan (pylväin koristetun) on piirtänyt Lars Sonck 1909 ja uudemman T. A. Elo 1927. MV 2005.

Kuva 18. Maurinkadun ja Maneesikadun kulmauksen rakennus, Maurinkatu 2–Maneesikatu 1–3–Meritullinkatu 19, on valmistunut 1903 (piirt. Gustaf Estlander). Keskimmäinen vaaleanpunainen jugend-talo, Maurinkatu 4, on vuodelta 1911 (piirt. Heikki Kaartinen). Maurinkatu 6–Liisankatu 2, Svenska Klubbenin ja Muntra Musikanter-mieskuoroyhdistyksen talo on valmistunut 1900 (piirt. Waldemar Aspelin ja R. S. Lorimer). MV 2005.

Kuva 19. Peuran korttelin vaiheet sivuavat maamme sotalaitoksen historiaa. 1850-luvulla korttelissa toimi junkkarikoulu. Uudelleen tarkk'ampujapataljoonan uljaat uusrenessanssia edustavat kasarmit valmistuivat 1882. Vuonna 1924 perustettu sotakorkeakoulu toimi rakennuksessa vuoteen 1993. Nyt rakennus on sotamuseon käytössä. Rakennuksen on piirtänyt arkkitehti E. Lagerspetz. MV 2005.

Ensimmäinen kunnostussuunnitelma 1890-luvun lopussa

Julkisten puistojen ja kunnallisen puistopolitiikan liikkeellelähtö tapahtui vasta 1880-luvulla, kun kaupungistuminen alkoi. Vuonna 1889 Helsingin ensimmäiseen vakituiseseen kaupunginpuutarhurin toimeen valittiin Svante Olsson, joka oli ”todellinen Ruotsin kuningaskunnan lahja Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupungille Helsingille. Svante Olsson loi Helsingin puistokulttuurin, suunnitteli ja kehitti kaupungin keskustan arvopuistojen kokonaisuuden” kertoo Pertti Mustonen Rakennusviraston 125-vuotisjuhlahistoriikissa.¹⁴

Helsingissä kiihtyvä rakentaminen johti 1880-luvulla osissa kaupunkia puistopulaan ja alettiin esittää vaatimuksia kaupungin aktiivisemmasta suhtautumisesta puistoihin. Uutena teemana nousi esiin muun muassa leikki- ja pelikenttien tarve, jota perusteltiin toisaalta nuorison ”fyysisellä kasvatuksella” ulkomaisten esikuvien mukaan, toisaalta peli- ja leikkipaikkojen häviämisellä, kun kadut ja aukiot varattiin liikenne- tai edustus- tarpeisiin.¹⁵

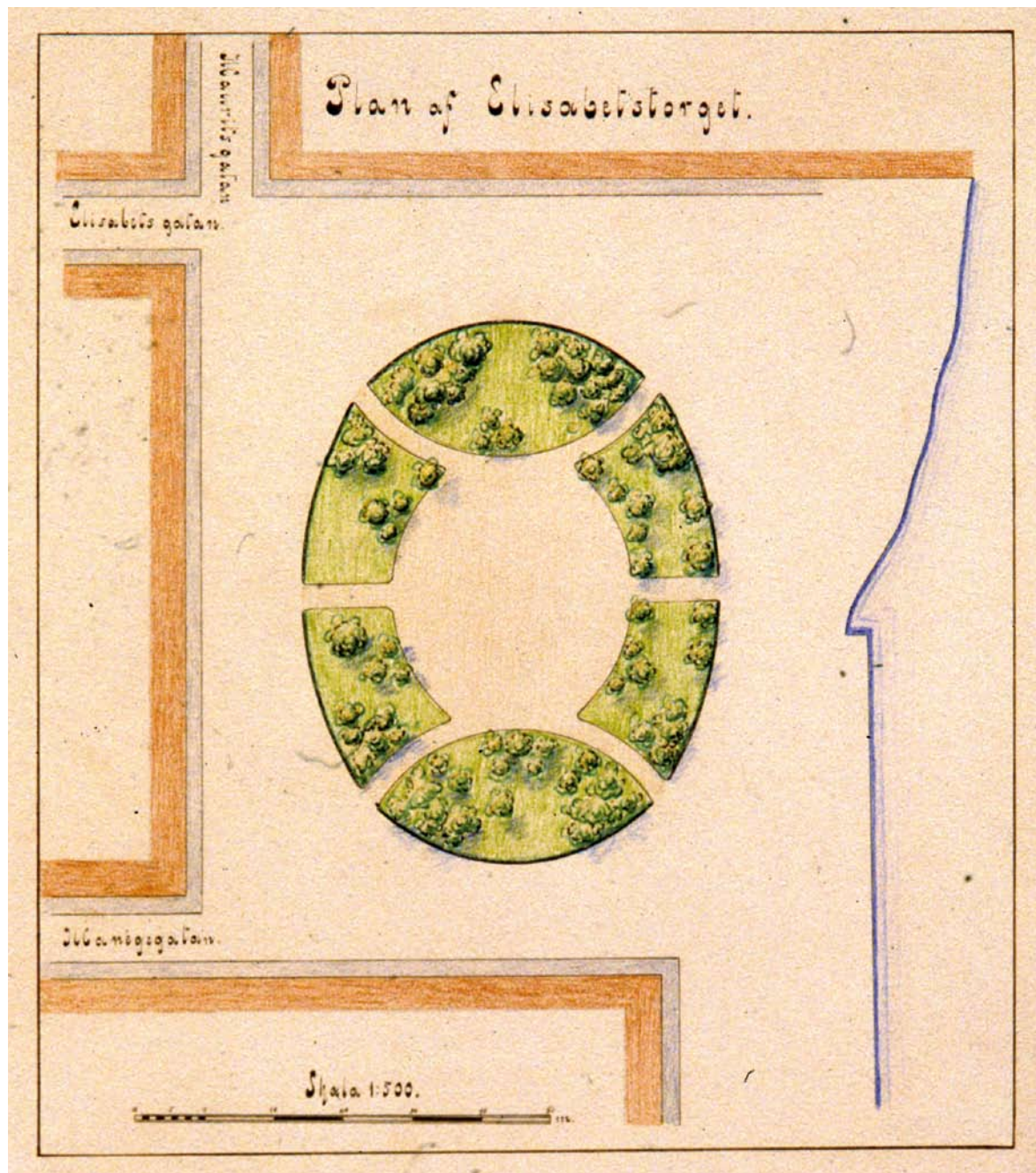
Svante Olssonille löytyi työkenttää sekä vanhojen puistojen kunnostuksessa että uusien suunnittelussa. Ensi töikseen Olsson suunnitteli ”erittäin huonosti hoidetun” Ritaritalonpuistikon. Liisanpuistikon kunnostussuunnitelma on ilmeisesti seurannut nopeasti Ritaripuistikon kunnostusta. Puisto-osaston arkistosta löytyy päiväämätön suunnitelma, jonka ”kädenjälki” on yhteneväinen Svante Olssonin suunnitelmien kanssa.

Suunnitelmassa on paljon 1800-luvun saksalaisten esikuvien mukaista aukioiden (Schmuckplatz) ja rakennusten lähiympäristöjen suunnittelun tyyliä. Häyrysen mukaan saksalainen kaupunkipuisto oli 1800-luvun lopulla maisematyylinen, mutta sisälsi myös formaalisia osia. Olsson varmasti tunsikin saksalaisen auktoriteetin, Berliinin kaupunginpuutarhuri Meyerin ajatukset. Meyer suositteli myös leikkipaikkojen perustamista, mutta varoitti muuttamasta puistoa ”pelkäksi temmellyskentäksi”.

Olssonin suunnitelmassa Liisanpuistikko on säilyttänyt kauniin soikiomaisen perusmuotonsa. Puiston uloimman viherkehän sisäلتä on raivattu pois pyöreät ja sydämenmuotoiset nurmikentät. Uloin viherkehä on perusolemukseltaan säilynyt ja siten myös sillä ollut tärkein puu- ja pensaskasvillisuus. Puiston sisääntuloja on lisätty. Puistoon pääsee kaikista nurkkauksista ja tämän lisäksi idästä ja lännestä. Muodoltaan puisto on symmetrinen sekä pohjois-etelä-, että itä-länsisuuntaisen akselinsa suhteen.

Kuva 20. Liisanpuistikon ranta. MVA 13.1.-75.

Kuva 21. Päiväämätön suunnitelma katu- ja puisto-osaston arkistossa on todennäköisesti S. Olssonin alkuvuosien aikainen. KPOA.

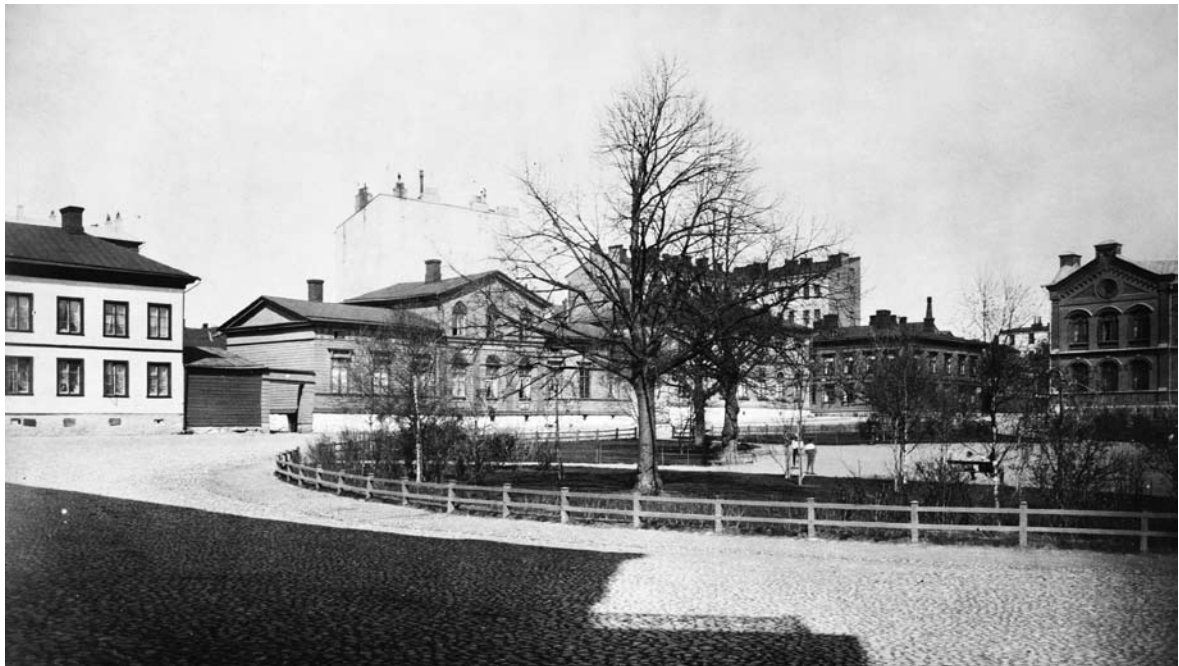

Liisanpuistikon kunnostus on toteutettu 1890-luvun alkupuolella, mikä on nähtävissä A. E. Rosenbröijerin ottamissa kuvissa vuodelta 1896. Puiston keskellä on laaja hiekka-aukio ja kulku on järjestetty suunnitelman mukaisesti. Puiston matala aita on säilynyt. Aidan viereen on istutettu leikattu pensasaita. Katuympäristöä valaisee puupylväinen varrellinen lyhtyvalaisin. Nuorta istutusta on runsaasti kehämäisellä vihervyöhykkeellä. Kuvissa näkyy muutamia suuria lehmuksia, joista osa saattaa olla vielä jäljellä nykyisessäkin puistikossa.

Kuva 23. Liisanpuistikko ja Uudenmaan pataljoonan kasarmi. Helsingfors album – Helsingin albumi. 34 utsigter – 34 näköalaa. C. W. Edlund – Förläggare – Kustantaja 1896. Helsinki-seura.

Kuva 22. A. E. Rosenbröijerin kuva puistosta vuodelta 1896. Taustalla näkyvät talot Maurinkatu 2, 4, 6, 8. HKMA N1096.

Kuva 24. Liisanpuistikon rantaa ja Uudenmaan pataljoonan kasarmi 1901. Kuva: Atelier Imatra. SMus 1758/81.

Verrattaessa vuonna 1896 ja 1901 otettuja kuvia toisiinsa voidaan todeta, että viidessä vuodessa puiston kasvilisuus on upeasti tuuhtunut. Puistokäytävien reunat ovat räsmälliset. Ympäröivän puuaidan lisäksi puiston sisäpuolella istutukset on suojattu matalalla rautalan-ka-aidalla. Lisäksi kuvista näkyy, että puistoa ympäröi

leikattu pensasaita. Puistossa on penkkejä istuskelua varten. Leikkivistä lapsista päätellen puiston keskiaukea on tarjonnut mahdollisuuden pieniin pallopeleihin. 1900-luvun alkupuolen kuvassa puistossa on jo leikkivälineinä hiekkalaatikko ja lautakeinu.

Kuva 25. 1900-luvun alussa puistossa leikkivät lapset ja aikuiset ottavat aurinkoa. MVA 32411.

Kuva 26. Elisabethinkatu 1 (Liisankatu) ja Elisabethin tori (Liisanpuistikko) nähtynä Pohjoisrannasta. Kuva: Signe Brander 1907. HKMA N 145.

Kuva 27. Näkymä 1900-luvun alusta Liisanpuistikon eteläreunalta Maneesikadulle. Kuvan kaksikerroksinen komea puurakennus on L. G. von Haartmanin 1920-luvulle säilynyt asuinrakennus Maneesikatu 2:ssa. HS

Kuva 28. Pellingin taistelun muistomerkki. KU 2005.

Pellingin taistelun muistomerkki

Vuonna 1921 toukokuun 16 päivänä oli puistossa juhlatilaisuus, kun siellä paljastettiin Pellingin taistelun muistomerkki. Merkki on muisto tapahtumasta, jossa 51 valkoista helsinkiläistä sai surmansa vuonna 1918. Patsaan tekijät ovat Gunnar Finne ja Armas Lindgren. Patsas on sijoitettu itä-länsiakselille, 10 metriä pohjois-eteläakselista länteen.

Muodonmuutoksen aika 1930

Vuonna 1930 puistotoimi siirrettiin yleisten töiden osastolta kiinteistöhallinnon alaiseksi. Puistotyöt voitiin tehdä rakennustoimiston yhteydessä, mutta asemakaavaelimen oli suunniteltava puistojen sijoitus sekä niiden pääpiirteet, ja kiinteistölautakunnan määriteltävä niiden käyttö.

Kuva 29. Lähes 240-metrinen ilmalaiva Graf Zeppelin Helsingin yllä vierailullaan syyskuussa 1930. Liisanpuistikko näkyy kuvan oikeassa alakulmassa. Lehtikuva.

Helsingin kaupungin asemakaava-arkkitehdin virkaa hoiti vuosina 1917–48 Birger Brunila, joka asemakaava-suunnitelmien lisäksi hahmotteli useiden puistojen peruspiirteet. Hänen allekirjoituksellaan on varustettu suunnitelma Liisanpuistikon uudelleenjärjestelyistä vuodelta 1932.

Helsingin katujen asfaltointi alkoi 1930-luvun vaihteessa. Autojen määrä kaupungissa lisääntyi. Kruununhaakaan pääsi jo myös linja-autolla, joka kiersi Liisanpuistikon Liisankadulta Maurinkadun ja Maneesikadun kautta Pohjoisrantaan.

Uudet tarpeet ovat aivan ilmeisesti vaikuttaneet Birger Brunilan suunnitelmaan. Liikenteen jäsentämiseksi ja asfaltoinnin suorittamiseksi on puiston perusolemus muutettu suorakaiteen muotoiseksi. Itä-länsisuuntaisen akselin Maurinkadun sisääntulokäytävä on esitetty poistettavaksi. Puiston suorakaidemuotoa on korostettu Liisankadun ja Maneesikadun suuntaisin koivuistuu-

Kuva 31. Puistikkoa ympäröivien jalkakäytävien keraamista kiveystä. KU 2005.

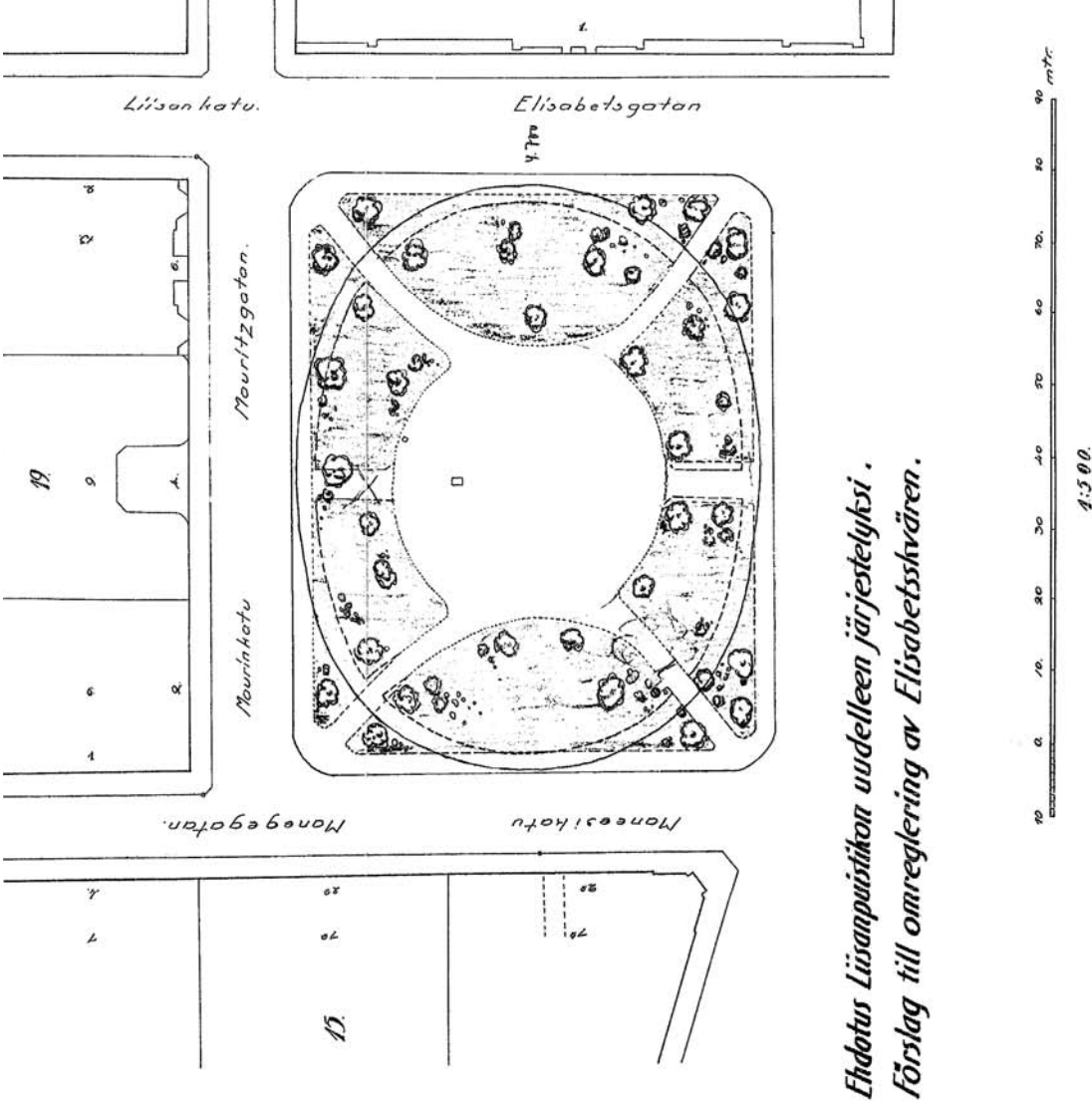
tuksin (jotka on jouduttu vähitellen poistamaan 2000-luvun alussa) ja täydentämällä Pohjoisrannan lehmustivistö.

Liisanpuistikkoa ympäröivien katujen tiililaatoitus on tehty ilmeisesti muutostöiden yhteydessä. Vastaava laatoitus on ollut Hesperian esplanadin jalkakäytävillä.

Kuva 30. Liisanpuistikko Helsingin rakennuskonttorin asemakaavaosaston laatimalla kartalla 1929. Kartalla näkyy punaisella katkoviivalla linja-autoreitti. HKA. Kuva: JH.

Kuva 32. Ehdotus Liisanpuistikon uudelleenjärjestelyistä 1932. KPOA.

Ehdotus Liisanpuistikon uudelleen järjestelyksi.
Förslag till omreglering av Elisabetshälsan.

Sodan jälkeistä kunnostusta

Sodan aikana Liisanpuistikossa oli sirpalesuojia. Aarni Krohn kirjoittaa muistelmakirjoituksessaan ”Kruununhaka – kotikaupunkini” kokemuksistaan yhdeksänvuotiaana poikasena sodan syttymisestä ja ensimmäisestä hälytyksestä muun muassa: ”Muista tämä hetki. Muista se. Muista se. Tämä on lapsuuteni viimeinen ja nuoruuteni ensimmäinen” – ja edelleen: ”Juoksin pitkin Maurinkatua Liisankadun kulmaan. Liisanpuisto oli oudon näköinen. Sirpalesuojan käytävät risteilivät entisten puistokäytävien paikalla kuin inhottavat madot. Kun sisääntuloaukosta katsoi, huomasi lattialla olevan runsaasti vettä. Keinut ja hiekkalaatikot olivat kadonneet. Syksy oli vaihtumassa talveksi. Mustat, vanhat lehmukset töröttivät taivasta vasten. Vuoden 1918 sankaripatsas puiston keskellä oli huurteessa.”¹⁶

Sodan jäljiltä puisto oli kunnostettava. Päiväämätön ja allekirjoittamaton suunnitelma Liisanpuistikosta näyttää ajoittuvan sodan jälkeiseen aikaan. Suunnitelman pohjaksi on ilmeisesti suoritettu olevan puuston mittaus.

Puiston käytäväverkostoa on pelkistetty. Liisankadun ja Pohjoisrannan kulmaukseen suuntautuva käytävä on poistettu kokonaan ja Pohjoisrannan ja Maneesikadun

kulmaukseen suuntautuva käytävä on katkaistu. Kadunpuoleiseen umpiperään on sijoitettu ”pisoari”. Koko puistoa kehystää pensasistutus, joka leikattuna orapihlaja-aitana on osittain vielä jäljellä Pohjoisrannan puoleisessa puiston reunassa. Lähes pyöreätä keskusaukiota kehystää puuistutus. Kaikissa puiston nurkkauksissa on pensasistutuksia. Patsaan molemmilla sivustoilla on ilmeisesti kukkaistutukset. Aukiolla on keinu.

Helsingissä ohjattu leikki alkoi puistoissa vuonna 1946, kun Kaivopuistossa aloitettiin puistotätitoiminta. Myös Liisanpuistikossa on toiminut puistotäti. Puiston aitaaminen ja käytävien vähentäminen ovat osaltaan olleet helpottamassa lasten valvontaa.

Maurinkadun varressa oleva muuntaja esiintyy suunnitelmassa ensimmäisen kerran.

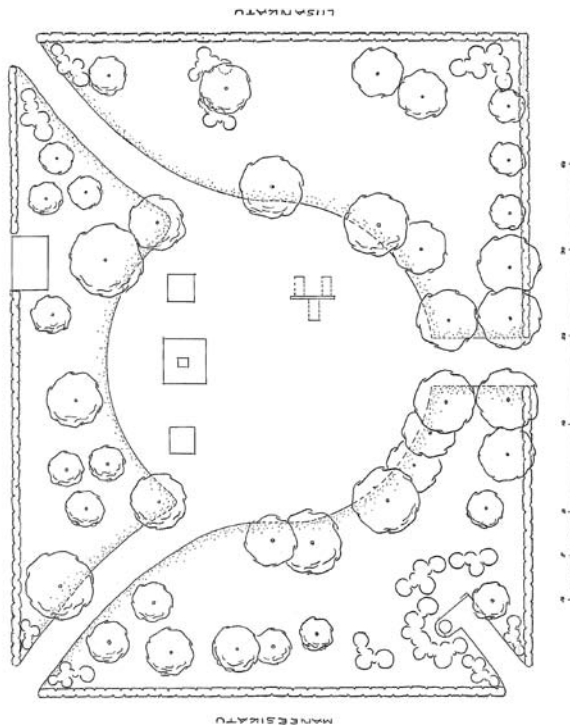
Kioskitoiminta alkoi 1950-luvulla vilkastua ja yleisimmiksi kioskityypeiksi tulivat edestä erittäin pitkällä kattolipalla varustetut, melko kookkaat kioskit.¹⁷ Liisanpuistikon lippakioski on kaupunginarkkitehti Hilding Ekelundin allekirjoittamien piirustusten mukainen.¹⁸

Kuva 33. Sota-aikana puistotkin joutuivat kokemaan kovia. Sirpalesuojia rakennettiin Liisanpuistikkoon ja muihin puistoihin. Kuvassa Kolmikulman puistikko lokakuussa 1939. Kuva: Foto Roos, HKMA.

Kuva 34. Päiväämätön suunnitelma oletettavasti 1940-luvulta. KPOA.

LIISANPUISTO 1:2.50

Kuva 35. Tiilirakenteinen muuntaja esiintyy sodan jälkeisessä suunnitelmissa ensimmäisen kerran. KU 2005.

Kuva 36. Lippakioski sijaitsee tyypillisellä paikalla puiston reunassa linja-auton päätepysäkillä. KU 2005.

Kuva 37. Puiston miehiä penkillä. 1970. Kuva: Simo Rista.

Leikkiä ja toimintaa 1970-luvulla

Vielä 1960-luvun puolivälissä Liisanpuistikkoa kiertävä orapihlaja-aita on ollut paikallaan. Talvisin puistikossa oli puurakenteinen liukumäki.

Liisanpuistikon viimeisin kunnostussuunnitelma on vuodelta 1972 ja sen on allekirjoittanut Harald Carsens, joka toimi suunnittelijana ja suunnittelutoimiston päällikkönä puisto-osastolla.

Maunu Häyrynen luonnehtii 1900-luvun loppuvuosisikymmenten suhtautumista puistoihin seuraavasti: ”1960-luvulta lähtien yleisessä suhtautumisessa Helsingin puistoihin tapahtui selvä käänne. Toisaalta vapauduttiin lopullisesti vanhoista käyttörajoituksista, toisaalta puistojen hoito rationalisoitui ja niiden toiminnot alkoivat eriytyä omiin standardimaisiin osastoihin. Historialliset puistot asetettiin nyt samalle viivalle muiden kanssa koirapuistoja tai leikkialueita suunniteltaessa. Niiden alkuperäisiin suunniteltuihin piirteisiin ei liiemmin

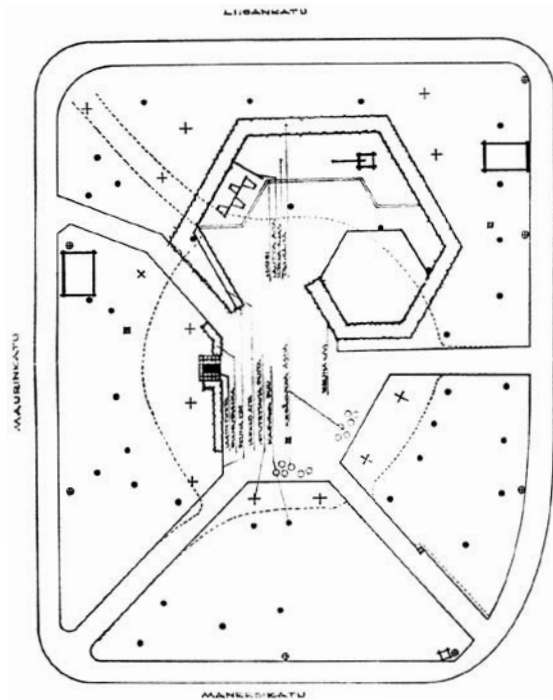
Kuva 38. Liisanpuistikko 1961. Kuva: C. Grünberg. HKMA N 20682.

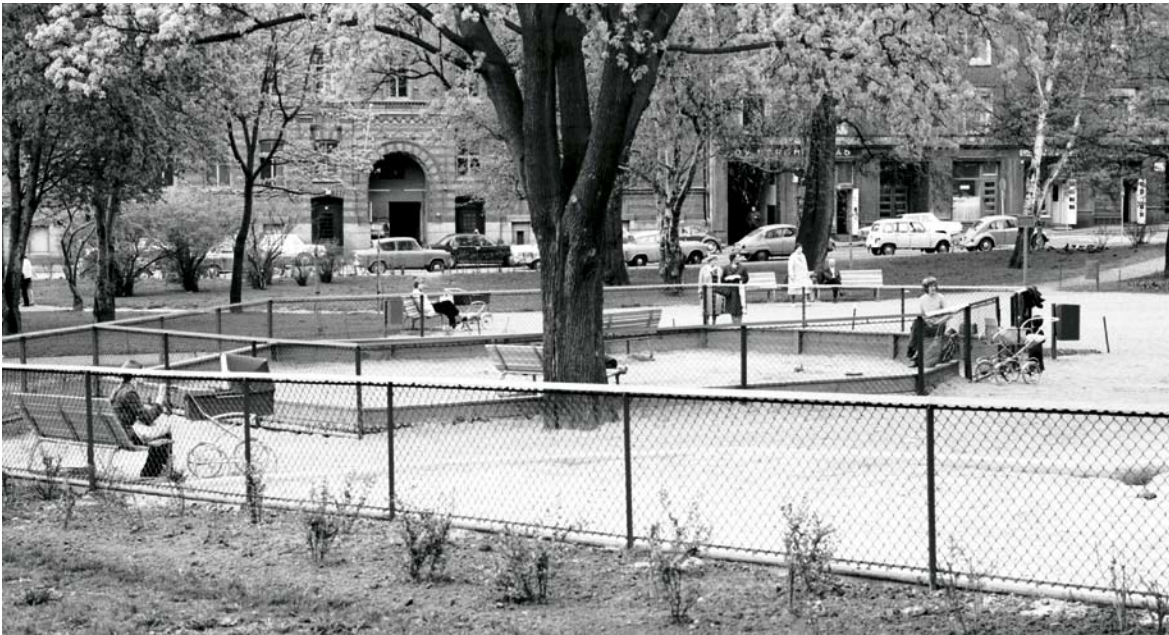
kiinnitetty huomiota yhä uusien lisätoimien ja kasviston uusimisen yhteydessä. Useimmiten ei niistä oltu kovin tietoisiaakaan.”¹⁹

Liisanpuistikon viimeisimmän kunnostussuunnitelman keskeisin tavoite vaikuttaa olleen suojaisan leikkipaikan luominen puistoon. Leikkialue on tiukasti verkkoaidan ja pensasaidan rajaamaa. Varustuksina on keinu, kiipeily-liukuteline ja hiekka-allas. Keskeistä hiekkaaukiota on pienennetty ja rajattu uusilla vaahteraistutuksilla. Vanhasta muotokielestä on käytännöllisesti luovuttu kokonaan. Suunnitelmassa näkyy nyt myös Pohjoisrannan puoleinen lippakioski ja eteläreunassa puhelinkoppi, joka on ollut paikalla jo ainakin 1960-luvun alussa (vrt. kuva 38).

Kuva 39. Liisanpuistikon muutossuunnitelma 1972. KPOA.

Kuva 40. Liisanpuistikon leikkipaikka kunnostuksen jälkeen 1973. Kuva: Simo Rista.

Arkkitehtuurikilpailulla uusi kesäkahvila puistikkoon

1990-luvun alkupuolella aloitti Svenska Klubben -ravintolan ulkotarjoilupiste toimintansa puistikon luoteisnurkassa. Vanhalla ulkotarjoilupisteellä koettiin kuitenkin olevan epämääräinen suhde sekä puistoon että viereisiin katutiloihin. Liian sulkeutunut tarjoilupisteen ympäristö aiheutti roskaantumista ja mahdollisuuden ilkivaltaan.

Tavoitteeksi uudelle tarjoilupisteelle asetettiin, että sen tulisi hakea nykyistä määrätietoisempi paikkansa puiston kulmassa tai sijoittua selvästi keskemmälle puistoon puistosommitelman määrittämissä kehyksissä.²⁰

Uuden kesäkahvila-tarjoilupisteen suunnittelusta järjestettiin arkkitehtiopiskelijoille kohdennettu suunnittelukilpailu. Kilpailun voitti Johanna Rope ja suunnitelman toteutti hänen ohellaan TKK:n puustudion

työryhmä (2002–03). Kahvila avattiin puistossa touku-kuussa 2004.

Arkkitehti Rope kuvaa pienoisrakennusta: ”Idea umpinaisesta puukuutiosta, joka muuttuu hetkessä puistokahvilaksi syntyi toiminnasta. Hennonkin tarjoilijan pitää pystyä sulkemaan ja avaamaan kioskia helposti. Kioski on käsin kosketeltava ja käsin käytettävä. Se toimii kuin käytön ajaksi levitettävä huonekalu”.

Kioskin rakentamisessa yksi asia on jäänyt harmittamaan Ropea. Kioskin sijainti määräytyi sen mukaan, että mahdollisimman vähän puita joudutaan kaatamaan. Työmaavaiheessa kaupunki kuitenkin totesi ympäröivät puut huonokuntoiseksi ja ne kaadettiin. ”Minun silmieni kioskia on valmis vasta sitten, kun uudet puut on istutettu”, Rope toteaa.²¹

Kuvat 41 ja 42. Arkkitehti Johanna Ropen suunnittelema kesäkahvila valmistui 2004. KU 2005.

